

Josep Maria Pons Guri i el Llibre de la Universitat de la Vila de Blanes

ANTONI REYES I VALENT

Director de l'Arxiu Municipal de Blanes

Llibre de la Universitat de la Vila de Blanes és el nom que l'any 1969 es va donar a l'edició del còdex que recollia les normes i els privilegis més importants de l'antiga universitat de Blanes. La gènesi del llibre, però, cal situar-la a principis del segle XVI quan els prohoms de la universitat de la vila varen decidir aplegar en un sol volum els documents que consideraren imprescindibles per a la bona gestió de la cosa pública blanenca. La feina fou encomanda a Fra Vicenç Sala de Sant Pere de Galligants, que hi va treballar fins al gener de 1518. Després d'aquesta data els escrivents municipals hi varen seguir transcrivint documents fins ben entrat el segle següent.

A grans trets, el llibre aplega una rica seqüència documental de més 350 anys, que esdevé essencial per entendre el funcionament d'una comunitat de la costa catalana des de la baixa edat mitjana fins al primer terç del segle XVII. Es tracta, doncs, d'una peça important del patrimoni històric comú. Un recull que Josep Maria Pons Guri ha qualificat alguna vegada de "la Bíblia dels blanencs".

Les ratlles que segueixen pretenen ser un recordatori de les vicissituds que varen tenir lloc al voltant del llibre durant els anys seixanta del segle passat i que varen culminar amb la publicació, l'any 1969, del volum que finalment es va dir *Llibre de la Universitat de la Vila de Blanes*. De la transcripció i l'estudi introductori del còdex se'n va encarregar l'historiador del dret i arxiver Josep Maria Pons Guri i de l'edició, exclusivament en català, se'n va fer càrrec l'Ajuntament de Blanes, que aquells anys estava comandat per Domènec Valls Coll.

Domènec Valls va ser, sens dubte, el principal responsable que el *Llibre de la Universitat* fos rescatat de l'oblit i que es donés a conèixer àmpliament gràcies a la seva publicació. En efecte, quan Domènec Valls va accedir a l'alcaldia ja coneixia l'existència del llibre de feia anys. Sempre havia estat una persona vinculada als moviments parroquials i per això no li eren desconeguts els documents i els llibres sacramentals que es custodiaven a la Rectoria i, menys encara,

un que hi destacava especialment: un còdex enquadernat amb pell, amb claus de llautó i fulls de pergami que contenia privilegis i normes medievals.

A partir de l'any 1963, amb l'accés de Valls a l'alcaldia de Blanes, l'interès pel llibre va anar en augment. A l'Ajuntament coneix l'Alfred Garriga (a. Lau), un funcionari interessat pels temes històrics que havia començat a endreçar l'arxiu i que, per tant, assessorava la corporació en aquestes qüestions. Ambdós varen anar prenent consciència de la importància del còdex i, sobretot, del seu origen municipal. Això va fer que es proposessin dignificar-lo i, com és natural, reintegrar-lo al lloc d'on havia sortit: l'Arxiu de l'Ajuntament.

Va ser en aquest moment quan l'impressor Salvador Reynaldos, persona de confiança de Valls, va recomanar anar a veure Josep Maria Pons Guri a Arenys. Aquesta va ser una decisió providencial. Pons Guri no va dubtar gens ni mica a incorporar-se al projecte i, ràpidament, se'l va fer seu. Per convèncer-lo la delegació blanenca no va haver de patir gaire: Pons Guri ja coneixia el còdex per haver-hi treballat abans de la Guerra i, a més, tenia lligams familiars i professionals amb Blanes.¹

El primer pas que es va donar va ser anar a parlar amb el rector de la parròquia de Santa Maria, Mn. Joan Quer. El rector, tot i no estar en desacord amb els plantejaments dels demandants, no va voler córrer cap risc i va remetre l'alcalde a instàncies superiors. Així, entre 1966 i 1967, prèvia consulta de diverses persones del món cultural —entre les quals hi havia el doctor Jaume Marquès— es decideix establir contacte directament amb el bisbe Narcís Jubany. Convençuts que la gestió havia de ser fructífera, l'alcalde Valls li va escriure una carta molt mesurada on li demanava el retorn del llibre a l'Ajuntament. Però, sorprenentment, la resposta de Girona no només va ser negativa sinó que, en un to fred i distant, es donaven un seguit d'excuses difícilment assumibles. En la carta s'insistia en la propietat eclesiàstica del document i en la necessitat d'una llicència papal per efectuar qualsevol moviment del llibre més enllà de les dependències parroquials.

Davant d'això, i després d'una primera reacció de perplexitat, la comissió va decidir contestar el bisbe. Amb l'assessorament de Pons Guri es va redactar un text on es demostrava de manera fefaent que el que s'estava demanant no era res de l'església sinó el retorn d'un document d'origen municipal. La resposta a aquesta carta no va arribar mai per escrit. De fet, la va obtenir l'alcalde Valls per boca directa del bisbe en ocasió d'una visita pastoral que aquest va efectuar a Blanes entre 1967 i 1968. Després de ser requerit per l'alcalde sobre la

1. Durant el Bienni Negre, un capellà d'Arenys que havia estat vicari a Blanes se'n va endur el llibre de la rectoria i el va portar al mestre d'aixa blanenc Josep Vieta, que aleshores treballava al Museu Marítim de Barcelona. Ambdós van decidir portar el llibre a l'arxiu d'Arenys. Pons Guri va aprofir-

tar la presència del llibre per estudiar-lo i va publicar diversos articles a la *Revista Jurídica de Catalunya* entre 1934 i 1936. Després de la Guerra el llibre fou retornat a la parròquia de Blanes. Ja en l'àmbit familiar cal dir que l'àvia de Pons Guri, Maria Burcet Verdaguier, era filla de Blanes.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

qüestió, el bisbe, en un to enutjat, va reiterar-li el que havia disposat en la primera carta. En aquest instant l'assumpte quedava tancat.

Atesa la manca de resultats obtinguts per la via diplomàtica es va decidir obrir un nou front d'acció: el de la difusió del llibre. A partir d'ara caldria donar a conèixer el llibre per sensibilitzar els blanencs i d'altres interessats sobre la seva importància i sobre el fet de recuperar-lo per a la Vila. Així, l'eix d'acció cultural Arenys-Blanes es va posar de nou en moviment. Inicialment es va pensar a publicar diversos articles sobre la significació i el contingut del còdex. Però, un cop iniciat el projecte, Pons Guri va suggerir la idea que amb el material recollit es podria fer una publicació. Aquesta podria contenir la transcripció íntegra del manuscrit i una introducció on inserir el que se sabia sobre el còdex. Ràpidament es va acceptar la proposta i Pons Guri va començar la feina a la rectoria de Santa Maria de Blanes. Una de les persones que animaren Valls fins al final fou l'impressor Reynaldós, per al qual la impressió del llibre també suposava la seva primera aventura professional d'aquesta mena.

La tasca a la rectoria de Santa Maria de Blanes es va desenvolupar amb una certa tranquil·litat. En la pràctica, i per tal de no tenir problemes amb el bisbat, es va pensar de treballar sobre còpies en microfilm del manuscrit. Això va permetre que el llibre no hagués de sortir de la rectoria i es va aconseguir el vist-i-plau tant del nou mossèn, Miquel Ayats, com del propi bisbe. De tota manera, inicialment no es va fer saber que de l'estudi en sortiria una publicació.

Pons Guri va anar per feina i en pocs mesos va tenir enllestit el corpus principal del llibre. Tant fou així que, a començaments de l'any 1968, l'alcalde Valls va rebre la notificació que la feina ja estava a punt. A partir d'aquest moment el projecte quedava a les seves mans. Significativament, l'intercanvi del testimoni de les responsabilitats, va quedar exemplificat amb una frase que Pons Guri va dir en to amistós i de complicitat a l'alcalde: ... «ara el pollastre va per vostè». Ambdós personatges eren conscients que la seva aventura editorial comportava uns riscos gens negligibles i que a partir d'ara es farien explícits.

En efecte, el fet que de bon principi s'hagués acordat que es transcriurien fidelment els documents originals del llibre (en català i llatí) i que la introducció es faria en català era, com a mínim, una aposta valenta. Per la seva banda, i ateses les circumstàncies, l'alcalde Valls també havia optat per mantenir el projecte en secret. Només en va estar al corrent un grup reduït de persones que no incloïa ni tan sols els regidors de l'Ajuntament. No havia estat en debades el fet que l'alcalde hagués patit en diverses ocasions ensurts per temes semblants motivats per diversos elements de la "línia immobiliària" del seu propi equip a l'Ajuntament.²

2. Un exemple d'això es pot resseguir a: Domènec VALLS I COLL, «El Cant de la Senyera i la

Santa Espina a Blanes l'any 1967", *BLANCA*, núm. 3, Blanes, 2000, p. 83-86.

Aquesta prudència va fer que no hi hagués un pronunciament oficial de l'Ajuntament sobre el tema fins a l'acord de Ple del dia 26 de novembre de 1968, quan gairebé ja estava tot beneït.³ En el text aprovat per unanimitat ja s'acordava la publicació del *Llibre dels privilegis de l'antiga Universitat* copiat, comentat i traduït per Pons Guri.

Pons Guri havia enllestit una tasca prou compromesa, però a partir d'ara corresponia a l'alcalde defensar l'edició enmig d'un clima contradictori i, en general, poc propici. Certament, en aquells anys els responsables del Règim a les comarques gironines havien començat a plantejar-se una tímida obertura respecte de les manifestacions de la cultura catalana, per bé que en la línia del "*Regionalismo bien entendido*" de caire folklòric i costumista. *Los Sitios*, l'any 1965 havia encetat una secció en català els diumenges i el premi "San Narciso" del Consejo Provincial del Movimiento va acceptar narracions en català i castellà. La llei de premsa de 1966 també va implicar l'aparició de nous mitjans de comunicació que, en molts casos, es varen fer ressò de corrents d'opinió contràries al règim. Malgrat això, l'aparell franquista va seguir actuant amb contundència davant la més mínima dissidència en temes tan sensibles com el de la utilització de la llengua catalana. En aquest sentit, només a Blanes, el setmanari *Recull*, entre 1965 i 1969 va rebre sis multes de diverses quantitats i una suspensió que l'afectà uns quants mesos.⁴ En un context d'aquesta mena no és estrany que es volguessin prendre les màximes precaucions.

En aquest sentit, també cal tenir present el paper que juga la figura de Domènec Valls en tot l'entrellat. D'una banda, era una persona de confiança del règim o, almenys, dels diferent caps provincials i governadors que s'havien succeït durant aquells anys.⁵ Però també cal dir que, d'altra banda, Valls havia assumit el paper d'alcalde "oberturista". Una actitud que en diverses ocasions li havia implicat no pocs problemes, tant a nivell provincial com local, amb els sectors més tancats del règim, com ara la Falange.⁶

El seu tarannà obert i cultivat va propiciar que durant els anys del seu mandat es desenvolupés una destacada activitat de caire cultural i educatiu a la Vila. Es varen construir i reformar diverses escoles i un institut, s'impulsà l'aquari, el cine

3. Arxiu Municipal de Blanes (AMBL), *Llibres d'acords*, Lligall 029, p 177 v.

4. Vegeu: J. M. SOLÉ SABATÉ i J. VILLAROYA, *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes 1936-1975*, Curial, Barcelona, 1994.

5. L'any 1968 feia cinc anys que l'industrial Domènec Valls Coll havia accedit a l'alcaldia de la Vila, dos que era membre del consell provincial del *Movimiento* en representació dels consells locals i l'any 1971 fou diputat provincial. Va estar en possessió d'aquests càrrecs fins l'any 1973. Fins i tot,

l'any 1965 va rebre la medalla d'or de l'ordre de Cisneros. Veg. J. CLARA, *El Partit Únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Cercle d'estudis històrics i socials, Girona, 1999.

6. Alguns fets destacats d'aquesta "línia Valls" foren la supressió de l'acte d'homenatge a "*los caídos*" a la plaça del mateix nom, els fets ja citats del *Cant de la Senyera* i *La Santa Espina* de 1967, el fet d'haver institucionalitzat els pregons de Festa Major, essent ell mateix qui féu el primer i en català o l'impuls de l'Esbart Joaquim Ruyra.

club i, sobretot, prengué forma la Casa de Cultura, un centre que en aquests anys tingué una sorprenent vitalitat, difícilment superada amb posterioritat.

Tot amb tot, l'estratègia per aconseguir l'objectiu de publicar el llibre va discórrer per canals no estrictament preestablerts. Davant el temor que la publicació fos intervinguda o censurada per les autoritats es decideix prescindir de qualsevol tràmit i tirar pel dret. Un cop executat aquest pas, i seguint els consells de personalitats com Josep Maria Pons Guri o Josep Maria Font Rius, i de companys polítics de confiança de Valls, s'actuarà en dues direccions. D'una banda es decideix enviar la publicació a diversos alts càrrecs cultes del règim, sobretot de Madrid, i de l'altra, s'intentarà magnificar la importància acadèmica del llibre, sobretot atenent al fet que va ser molt ben rebut per l'àmbit universitari estatal i, fins i tot, de l'estranger. A la fi, no es pot dir que aquesta estratègia no reeixís.

En efecte, l'alcalde Valls, tan bon punt va tenir enllestida la publicació –acabada d'imprimir per Sant Jordi de 1969 i amb dos tipus d'enquadrernació: en pell i rústica– va fer una tramesa d'exemplars a diversos alts càrrecs que d'una manera o altra havien estat relacionats amb la Vila. Entre d'altres es va enviar al ministre de la Governació, el General Alonso Vega, al subsecretari de la Governació, Luís Rodríguez de Miguel i, posteriorment, al governador civil, Ramón Muñoz-González Bernardo de Quirós i al president de la Diputació, Pere Ordís Llach. Així mateix, uns mesos més tard, en sengles visites a Blanes, el llibre es va donar en mà al cap de l'estat, Francisco Franco i al ministre d'informació i turisme, Manuel Fraga.

La publicació fou rebuda amb cortesia per tots ells i sembla que no va existir cap mena de retret. Sí que n'hi va haver, en canvi, per part dels superiors directes de l'alcalde a nivell provincial. Però la qüestió no anà més enllà de retrets verbals relatius, sobretot, als salts en la disciplina jeràrquica. Cal pensar, d'altra banda, que els alcaldes eren unes peces prou importants en l'engranatge del règim com perquè el caps provincials els tinguessin en contra o no prou disposats, com passava en alguns casos.

Paral·lelament, el llibre també fou ben acollit per la comunitat universitària. La publicació va arribar a diverses universitats de l'estat i de l'estranger tant per iniciativa municipal com per la demanda dels propis centres. Una ressenya publicada al prestigiós *Anuario de Historia del Derecho Español* pel catedràtic Josep Maria Font Rius va acabar d'arrodonir la tasca de difusió del llibre en aquests ambients acadèmics.⁷

7. Entre d'altres coses, Font Rius escrivia: «(...) Es inexcusable, además, que terminemos encomiando el esfuerzo de la actual corporación municipal al dar a luz tan preciado manuscrito,

haciendo votos para que su ejemplo sea seguido por otras municipalidades poseedoras de análoga documentación normativa.» (*Anuario de Historia del Derecho Español*, vol XL, 1970, p. 787).

En canvi, sembla que més enllà de l'àmbit oficial i de l'acadèmic, el coneixement sobre la publicació del llibre va quedar molt restringit. Els mitjans de comunicació de caràcter general i provincial difícilment se'n varen fer ressò i, a nivell local, tampoc no es va poder fer gran cosa. Ni tan sols hi va haver una presentació oficial pròpiament dita. És probable que aquest fos el peatge que es va haver de pagar després de l'edició del volum.

Amb tot, a Blanes es va poder fer una certa presentació, per bé que camuflada enmig dels actes de la celebració del 650 aniversari de la creació de la parròquia de Santa Maria. Justament, pel maig d'aquell any es complia aquest aniversari i la parròquia va nomenar una comissió perquè s'encarregués de l'organització de tots els actes. Una de les persones que en formava part era Salvador Reynaldos, amic íntim de Valls. Aquesta comissió va decidir encetar la celebració amb un pregó de caràcter històric i que fos Pons Guri qui el fes. I precisament va ser Reynaldos, juntament amb Josep Llorens, l'encarregat de demanar a Josep Maria Pons Guri si volia fer-se'n càrrec.⁸

L'acte d'obertura de l'aniversari es va celebrar a la sala d'actes del Centre Catòlic la nit del dia 13 de juny de 1969. Després d'una primera intervenció del rector Mn. Ayats, l'alcalde Valls va prendre la paraula i va aprofitar l'avinentesa per presentar el flamant nou llibre que l'Ajuntament acabava d'editar. Després d'això, l'alcalde va donar pas a Josep Maria Pons Guri que va pronunciar el pregó que tancava l'acte. En el seu pregó va fer esment del *Llibre de la Universitat* tot lligant-lo a la història de la formació del municipi i la parròquia.

La premsa blanenca va recollir la presentació del llibre de manera molt sintètica i sempre com un acte més dins el marc del 650 aniversari de la parròquia.⁹ Com s'ha comentat, aquest fou tot el ressò públic que va tenir la publicació. En conseqüència, l'objectiu inicial d'aconseguir el retorn del còdex original a través de la difusió massiva de la seva publicació entre la societat civil blanenca i gironina va quedar molt lluny de ser assolit. Dissortadament, la poca difusió de la publicació, juntament amb la rotunda negativa del Bisbat, van ser obstacles insalvables per a la consecució del fi desitjat. Malgrat això, cal reconèixer l'enorme mèrit assolit pel fet d'haver aconseguit publicar un llibre del contingut i la qualitat del *Llibre de la universitat de la vila de Blanes*.

Tot amb tot, la història de la custòdia del còdex original no es va acabar aquí. A darreries de la dècada dels noranta el tema donaria un tomb decisiu. L'any

8. Segons consta a l'acta núm. 2 del dia 8 de maig de 1969 de la Comissió de l'Aniversari de l'Erecció de la Parròquia de Santa Maria de Blanes. Arxiu Parroquial de Santa Maria de Blanes, s/class.

9. De fet, camuflar la presentació del llibre en els actes religiosos i culturals del 650 aniversari de la parròquia obeïa a un pla predeterminat per Pons Guri i Valls per tal d'amortir qualsevol reacció adversa del Règim. Fet que ells contemplaven com a molt probable.

1997 l'Ajuntament de Blanes, amb un Arxiu en bones condicions tècniques i humanes, es va veure en cor de tornar a demanar al bisbat el retorn del llibre original. En aquesta ocasió, a més, es van demanar altres documents que restaven a l'Arxiu Parroquial i que també tenien un origen municipal. Així, amb l'ajut dels rectors Mn. Lluís Solà i Mn. Miquel Àngel Ferrés, la predisposició del consell pastoral i la bona voluntat del Bisbat es va acordar que tant l'original del *Llibre de la universitat* com una col·lecció de dos centenars de pergamins fossin cedits per a la seva conservació i estudi a l'Arxiu Municipal de Blanes.

La cessió es va oficialitzar en un acte que va tenir lloc l'abril de 1998 a la sala de plens de l'Ajuntament i el van presidir l'alcalde de Blanes, Ramon Ramos, i el rector Mn. Miquel Àngel Ferrés. També es va comptar amb representants dels partits polítics municipals, del consell pastoral i, a més, es va voler convidar dos conferenciants. Com a representant del Bisbat, es va comptar amb la presència del canonge i arxiver Gabriel Roura i com a coneixedor dels documents transferits, es va convidar, naturalment, Josep Maria Pons Guri. Unes setmanes abans, s'havia trucat Pons Guri per informar-lo de la cessió i convidar-lo a intervenir. En el moment de saber-ho, l'insigne arxiver va manifestar una gran satisfacció i va exclamar que «ja era hora» després de totes les peripècies que ells havien passat trenta anys enrere.

En l'acte, mentre Roura va reflexionar sobre l'Església i el patrimoni documental, Pons Guri va aprofitar el seu parlament per recordar tots els erudits que havien treballat en el llibre –des de Roig i Jalpí al s. xvii passant per Fidel Fita, Cortils i Vieta o Montsalvatge fins a Coma i Soley, ell mateix o Jesús Crous– i per mencionar tots els que se n'havien preocupat, com el mestre d'aixa Josep Vieta els anys trenta o l'alcalde Valls, durant els seixanta.

Una de les imatges que de manera recurrent em venia a la memòria escrivint aquestes ratlles i que reflecteix fins a quin punt els actors protagonistes van viure els esdeveniments que es van succeir al voltant del llibre a finals dels seixanta, va ser la del rostre emocionat de l'exalcalde Domènec Valls quan Pons Guri va obrir el seu parlament de l'acte de lliurament dient que «aquell dia era un gran dia per a Blanes». L'emotivitat va continuar amb la narració dels fets en què tots dos van intervenir i en el seu posterior retrobament. Aquell dia devien sentir que culminava una tasca començada feia molts anys abans. Una feina sense la qual, certament, aquests documents mai haurien tornat al seu lloc d'origen.

Josep Maria Pons Guri al costat del rector Mn. Ayats durant l'acte d'obertura del 650 aniversari de la parròquia, el 13 de juny de 1969.

*A Domènec Valls i Cell, batlle prestigi-
giat de la vila de Blanes, que ha fet
possible que puguem sortir aquest llibre
i amb la seva amor a la vila i
per la seva formació cultural n'ha com-
près la necessitat.*

*En pempora d'agraïment, admiració
i afecte,*

Jans

Blanes 13 de Juny 1969

Dedicatòria de Pons Guri a Domènec Valls.

Seqüències de l'acte públic de cessió del llibre de la universitat a la vila de Blanes. 24-IV-1998

